

IVAN KRASTEV

Lehet, hogy Kína demokratikusabb Oroszországnál?

KRASTEV, Ivan
(Krasztev Péterrel)
„Mindig a másik
a Balkán”
Magyar Lettre
Internationale, 27

„Christóra várva”
2000, 1990. 7-8..

„De nem az én
Amerikám nélkül!”
2000, 2003. 11.

„Demokrácia van:
lehet utazni”
Magyar Lettre
Internationale, 86

(Krzysztof
Czyzewski, Václav
Havel, Heller
Ágnes, Ivan
Krasztev, Jacques
Rupnik)
„Közép-Európa
Fórum Pozsonyban
a demokrácia gyen-
güléséről”
Magyar Lettre
Internationale, 79

(Gleb Pavloszkijjal
és Tatjana
Zsurzszenkóval)
„Az alternatíva
nélküliség politikája:
hogyan működik
a hatalom
Oroszországban?”
Magyar Lettre
Internationale, 86

Azt kérdezni, hogy „melyik demokratikusabb, Oroszország vagy Kína”, kicsit olyan, mint azt kérdeznünk, „ki a nőesebb, Sylvester Stallone vagy Arnold Schwarzenegger”. Tölthetjük az időt azzal, hogy összehasonlíthatjuk a bicepszük méreteit, és spekulálhatunk a lelki finomságukról, de Oroszország és Kína lényegét tekintve két nem demokratikus ország. Lehet, hogy a kínai vagy az orosz átlagember ma szabadabb és jobban él, mint azelőtt bármikor, de egyik ország sem felel meg a demokrácia legelemibb kritériumának, azaz annak, hogy legyenek versengésen alapuló és bizonytalan kimenetelű választások.

A demokratizálódás és a globalizáció átfogó trendjei azonban mégsem mentek el mellettük nyomtalanul. Ha a múltban a monarchikus hatalom vagy ideológia képezte a nem demokratikus rezsimnek erős fundamentumát, ma a kormányzásra való jogosultságot csak a széleskörű támogatottságra való hivatkozással lehet megalapozni. Már nem a kényszer a legfőbb túlélési logikája sem az orosz, sem a kínai rezsimnek. A demokratizálódás velejárája az emberek önállósodása, és kiváltképpen a technika és a kommunikáció szerepe egy globalizálódó társadalomban. Bármennyire próbálják is, a nem-demokratikus országok nem tudják megakadályozni, hogy az emberek internetet használjanak, a határokon átnyúló kapcsolatokat tartsanak fenn, utazzanak és megismerjék a nagyvilágot.

Ezekhez a tendenciákhoz hozzájön még egy tényező: a pénzügyi válság.

Amikor megjelentek a nehézségek, számos elemző azt feltételezte, hogy a válság kihatásai destabilizálni fogják a kialakulófélben lévő demokráciákat; mások az autoriter rezsimnek halálát ítélték láttnak a válságban. Ami ehelyett láthatólag történt, az ennél némileg összetettebb dolog: elmosódtak a határok a demokrácia és a tekintélyelvű rendszerek között.

Bár nem igazán képviselnek alternatívát a demokratizálódás korában, az orosz és a kínai rendszerek valamiképpen mégis igazodnak hozzá. Elnagyoltan azt lehet mondani, hogy az oroszok a demokráciát mímelik, a kínaiak a kommunizmust.

Mese két szofizmáról

Az 1989-1991-es fordulat idején mindkét kommunista vezetés – a szovjet és a kínai – belátta, hogy a kommunizmus működésképtelen rendszerre vált. De eltérő volt a felfogásuk arról, hogy mi volt vele a baj. A Szovjetunióban Gorbacsov úgy döntött, hogy a szocialista eszméket érdemes megőrizni, a baj a kommunista

párttal volt, és azzal, hogy képtelen volt mozgósítani a társadalom energiáit.

A peresztrojkaival, a társadalom átalakításával kapcsolatos elképzelése a párturalmon való túllépést jelentette, és egy olyan állam kialakítását, ami versenyképes a nyugati paradigmán belül. A Kínai Kommunista Párt teljesen más úton indult el. Ők úgy gondolták, hogy amivel baj volt a kommunizmusban, azok a kommunista, szocialista eszmék, kiváltképpen gazdasági vonatkozásban, ami pedig jó volt a szocializmusban, az éppenséggel a kommunista párt maga, és az, hogy képes volt irányítása alatt tartani a társadalmat. Úgyhogy mindent megtettek, hogy érintetlenül megőrizték a hatalmi infrastruktúrát.

Hogy néznek ki ma ezek a rendszerek? Az orosz rezsim, messziről nézve tényleg olyan, mintha demokrácia volna. Van demokratikus alkotmánya, tartanak választásokat, többpártrendszer van, van valamennyi szabad média, és eddig még nem vetettek be tankokat a komolyabb tömegtüntetések leverésére. Ha egy politológus végzettségű marslakó landolna Oroszországban, azt hihetné, hogy egy demokratikus országba került. Kína viszont egyáltalán nem tűnik demokráciának, még a marslakónk számára sem. Olyan inkább, mint egy klasszikus kommunista rendszer. Ahogy Richard McGregor írja *The Party* c. könyvében: „Peking meglepően nagy számban őrzött meg olyan vonásokat, amelyek a 20. század kommunista rendszereire voltak jellemzők. A párt Kínában kiirtotta és ellehetetlenítette a politikai riválisait, felszámolta a bíróságok és a sajtó önállóságát, visszaszorította a vallást és a civil társadalmat, a titkosrendőrség kiterjedt hálózatát hozta létre, és az ellenzékiet munkatáborokba deportálta”.

Az intézményi berendezkedés szintjén nem olyan sok minden változott Kínában 1989 óta, míg majdnem minden megváltozott Oroszországban. A paradoxon mégis az, hogy az, ahogy Oroszország imitálta a demokratikus intézményeket, az egy nem hatékony politikai rendszerhez vezetett, amely híján volt minden politikai dinamizmusnak, és a döntéshozatal igen gyenge színvonalra jellemezte. A kínai rendszert általában jóval hatékonyabbnak tekintik, mint az oroszot, és a döntéshozás szintje is sokkal jobb. Sőt, jó érvekkel lehet alátámasztani, hogy sokkal demokratikusabb Oroszországnál. A kínai rendszer inkább képes az önkorrekcióra. Sikertelenül úgy integrálniuk a demokrácia kulcselemeit, hogy közben megőrizték a hatalom kommunista infrastruktúráját.

ÖT DOLOG, AMIÉRT KÍNA
DEMOKRATIKUSABB
OROSZORSZÁGNÁL

A hatalom rotációja

Oroszországban vannak választások, de nincs rotáció a hatalomban. A két posztkommunista évtizedben az elnök nem vesztett el egyetlen választást sem: a választásoknak nem az a szerepe, hogy biztosítsák a hatalomváltást, hanem hogy elkerüljék. Az ellenzéknek Kínában sincs nyeresési esélye. De másfelől, a kínai vezetők nem maradnak tíz évnél tovább a hatalomban, ami után egy új pártvezért és miniszterelnököt választanak automatikusan.

Más szóval az orosz választási rendszert a rotáció hiányának az igazolására használják, míg a kínai kommunista intézményi struktúra odáig fejlődött, hogy megengedi a hatalom rotációjának egy fajtáját. Persze továbbra is két nem kompetitív rendszerről beszélünk. De a kínaiak belátják, hogy kell néha változás a vezetésben, különben baj lesz. A kínai rendszer a kollektív vezetés elvére épül, és ezzel elejét veszi a perszonalizált autoritarizmus kialakulásának, és sokkal több féket és ellensúlyt biztosít. Oroszországtól eltérően Kínában nem kísért az örökösödés szelleme: a párt meghatározza az egymást váltás világos rendszerét.

Meghallgatni az embereket

A nem demokratikus rendszerekbe per definitionem be van építve, hogy nem hallgatnak meg másokat. A felügyelet és a felmérések sosem helyettesíthetik azokat az információkat, amelyek a szabad és kompetitív választásokon rendszeresen résztvevő emberektől érkeznek. A demokratikus választások nem csak új vezetők megválasztására nyújtanak lehetőséget, hanem az emberek véleményének közvetlen számbavételére is.

Ha „az emberek meghallgatásáról” van szó, mégis szignifikáns a különbség Kína és Oroszország között. Ez mutatkozik meg abban a tényben is, hogy a kínai kormányzat nem kriminalizálta a sztrájkolást. A munkügyi konfliktusokat, amelyek rendszerint a helyi vezetők vagy vállalatigazgatók ellen irányulnak, nem tekintik veszélyesnek a pártra nézve.

Így aztán minden évben százezreivel fordulnak elő sztrájkok, és ezek a megbízható információk fontos forrásai lettek. Ha az emberek közvetlen tiltakozásban vesznek részt, az sokkal többet elárul, mint a pusztán felmérések –, nemcsak azért értékesek, mert láthatók, hanem azért is, mert lehetőséget nyújtanak arra, hogy próbára tegyék a helyi vezetők konfliktuskezelési képességeit. Oroszországban, a demokratikusabbnak tartott rendszerben nem látni sztrájkokat, mert nagyon árát kell fizetni a munkahelyekben

kifejtett tiltakozásért. Az oroszországi manipulált választások sokkal kevésbé teszik lehetővé a közhangulat megítélését, és annak kiderítését, hogy a helyi vezetők mennyire képesek ezt kezelni.

Az ellenzék tolerálása, a másként
gondolkodás tolerálása

A demokratikus döntéshozásnak feltétele mind a nézetek sokfélesége, mind az egyet nem értés elfogadása, és ezen a ponton is divergenciát fedezhetünk fel. Ha összevetjük Oroszországot és Kínát, azt láthatjuk, hogy Oroszországban kétség kívül jobban tolerálják a szervezett ellenzékletet. A processzus rendkívül tekervényes, de be lehet jegyezteni egy pártot, ki lehet menni az utcára tüntetni, még azt is lehet követelni, hogy Putyin mondjon le.

A kínai rezsim ebből a szempontból bizonyára sokkal keményebb és intoleránsabb. De míg a Kreml széles körben tolerálja az ellenzékletet, nem figyel oda arra, amit mond. Nem tűri a másként gondolkodást gyakorlati politikai kérdésekben, és a kormánytisztviselők vigyáznak, nehogy olyan gyakorlati politikai intézkedéseket vegyenek a védelmükbe, amelyeket az ellenzék szorgalmaz.

Bár a kínai rendszer sokkal inkább klaszikusan autoriter és kommunista jellegű, a döntéshozás folyamata sokkal nívósabb, befogadóbb, mint az orosz megfelelője. Oroszországban, még ha vannak is differenciák az eliten belül, ezt a legtöbb ember egyszerűen gazdasági érdeklentéssel magyarázza. A kínai kollektív vezetés esetében gyakorlatilag legitímnek tekintik, hogy eltérő vélemények legyenek. A lojalitás számonkérése Kínában csak akkor kezdődik meg, ha egyszer a Kommunista Párt már meghozott egy döntést. A lojalitás próbája Oroszországban már abban a pillanatban kezdetét veszi, amint az elnök előáll egy javaslattal. Az általános optimizmus és a nagyhatalmi erősödés érzékelése is észrevehetően toleránsabbá teszi Kínát az eltérő vélemények iránt gyakorlati politikai téren.

Az elitek toborzása

A legérdekesebb ennek a két politikai rendszernek az összehasonlításánál azt megnézni, hogyan történik ebben a két országban az elit toborzása. Honnan jönnek az emberek a legfontosabb pozíciók betöltésére az államapparátusban és a vezető iparágakban?

A *Russzkij Reporter* végzett egy vizsgálatot 2011 végén, ami számos érdekes tényrt tárt fel ezen a téren. Először is, az orosz elit túlnyomó többsége csupán két egyetem egyikéről került ki. Másodsorban a legfőbb 300 pozíció betöltői közül egyetlen egy sem jött az orosz Távol-Keletről. És harmadszor, a legfontosabb tényező, amin múlik, hogy valaki tagja lehessen ennek

az elit körnek, ha ismerte Putyint még az elnöksége előtt. Röviden, Oroszországot egy baráti társaság kormányozza. Ez semmilyen értelemben nem egy meritokratikus rendszer: ezeknek az embereknek a többsége nem futott be rendes karriert, egyszerűen beleszórt ebbe az uralmon lévő csoportba.

A Kínai Kommunista Párt egyáltalán nem így működik. Mindent elkövet, hogy különböző rétegeket alakítson ki a társadalomban, és igyekszik a rendszert minél meritokratikusabbá tenni. Ha valaki elég cinikus, ha jól akar élni, sokat akar keresni, tárt karokkal várja a Kommunista Párt. A Kommunista Párt az elitek toborzásának és szocializálásának motorjává szolgál, és a kínai vezetés sokat fektet abba, hogy megfelelő képviselőt biztosítson az egyes régióknak, és alkalmat adjon a kádereinek arra, hogy különböző tapasztalatokat szerezzenek.

Kísérletezés

Az utolsó szempontom ennek a két rendszernek az összehasonlítása során annak hangsúlyozása, milyen tökéletesen eltérő módon ítélik meg a kínaiak és az oroszok a politika kísérletező jellegét. A kínai politikai és gazdasági reformokat úgy szervezik meg, hogy különböző modellekkel kísérletezzenek a különböző régiókban, hogy kiderítsék, mi működik a legjobban a vezetés szempontjából. Ez a legkevésbé sincs így Oroszországban, ahol a kísérletezés alapvetően szitokszónak számít. Ők nem kísérleteznek miközben egy kormányozható államot igyekeznek kiépíteni.

Mi következik mindebből?

Összegezve, míg valamikor az intézmények meglétént lehetett mérni a demok-

ráciát, ma arra vonatkozóan is szükséges kérdéseket feltenni, hogy hogyan működnek az intézmények. Úgy néznek ki, mint ha demokráciák volnának? Lehetséges, hogy a demokrácia csak álca? Oroszország erre kiváló példa, virulnak a nem-demokratikus jellegű gyakorlat különféle típusai. Kína másfajta ország – autoriter és szigorú, ez nem kétséges. De a rendszer nyomása miatt, az átalakulás mögött meghúzódó különböző elképzelések miatt, az ország nemzetközi szinten való szereplése miatt a politikai gyakorlatok sokkal nyitottabbak, mint ahogy ezt a formális intézményei láttán gondolnánk.

Egy adott politikai rendszernek az önkorrrekcióra és nyilvános elszámoltathatóságra való alkalmassága a kulcsa a demokrácia előnyeinek. Ma sokan vannak a Kremlben olyanok, akik ezzel ellentétben úgy gondolják, hogy a túlzásba vitt demokratizálás az oka számos problémának, amivel az új országnak szembe kell néznie. Sokan irigylik az „igazi” kínai autoritarizmust. De az az igazság, hogy Kína a gyakorlatban sok szempontból demokratikusabb, mint Oroszország, és a döntéshozás folyamatát tekintve kétségtelenül felülmúlja azt. Az elmúlt két évtizedben, amikor Kína a teljesítőképességének a fejlesztésével volt elfoglalva, Oroszországot láthatólag a teljesítőképességének az elleplezése kötötte le.

Ha a nyugati kommentátorok a két új tekintélyelvű hatalom eltérő teljesítményére keresnek magyarázatot, jobban teszik, ha túllépnek a formális intézményi felépítés tekintetbe vételén.

(*opendemocracy* 2013. március 12.)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA
© Ivan Krastev / openDemocracy
© Eurozine 2013-08-13

emberek és diplomaták körében az volt az általános vélemény, hogy a kínaiakat különben se nagyon érdekli a politika, nem izgatja őket semmi más, csak a pénz.

Akinek van valami halvány fogalma a kínai történelemről, az jól tudja, hogy ez a felfogás teljesen hamis. De hosszú ideig igaznak látszott Hong Kongra nézve. Mégis volt egy lényeges különbség a britek alatti és a mai kínai fennhatóság alatti Hong Kong között. Hong Kongban sosem volt demokrácia, de volt viszonylag szabad sajtó, viszonylag tisztességes kormányzat és független bíróság – és mindennek a háttérben egy demokratikus kormány Londonban.

A Hong Kong-i polgárok többsége számára soha nem volt igazán rózsás az a perspektíva, hogy 1997-ben át kerüljenek egyik gyarmati hatalom fennhatósága alá egy másiké alá. De ami igazán felpezsdítette a politizálást Hong Kongban, az az 1989-ben kapott brutális lecke volt a pekingi Tienanmen téren és más kínai városokban. Hatalmas tömegtüntetéseket tartottak Hong Kongban a megszárlások elleni tiltakozásul, és tömeges megemlékezéseket tartanak azóta is minden júniusban, hogy ébren tartsák a történetek Kína többi részében elnyomott és egyre halványuló emlékét.

Nem csupán az emberi együttérzésből fakadó felháborodás késztetett megmozdulásra annyi embert Hong Kongban 1989-ben. Felismerték akkor, hogy az eljövendő kínai uralom alatt csak egy valódi demokrácia képes megőrizni a Hong Kong-i szabadságokat védő intézményeket. Ha nem szólhatnak bele érdemben abba, hogyan fogják kormányozni őket, akkor Hong Kong polgárai teljesen ki lesznek szolgáltatva a kínai vezetők kénye-kedvének.

Kína kommunista vezetőinek szemzögéből ez valami perverz dolognak tűnik. A Hong Kong-iak demokratikus követeléseit a nyugati politika majmolására irányuló eltévelyedett kísérletnek tekintik, vagy éppenséggel a brit imperializmus visszasírásának. Akárhogy is, a tüntetők programját „Kína-ellenesnek” tartják.

Kína urai úgy látják, hogy csak a felülről való szigorú irányítás és a Kínai Kommunista Párt, a KKP megkérdőjelezhetetlen uralma képes megteremteni a szükséges feltételeket egy gazdag és erős Kína felemelkedéséhez. A demokrácia szerintük csak káoszhoz vezet, a véleményszabadság csak „zavart kelt” a fejekben, és a Párt nyilvános bírálata rongálja a hivatalosság tekintélyét.

A KKP ebben az értelemben inkább tradicionálisnak mondható. A kínai kormány azonban mindig tekintélyelvű volt ugyan, mégsem volt mindig annyira korrupt, mint manapság. És Kína politikája

nem volt mindig ennyire a törvényeket semmibe vevő sem.

Kínának hagyományosan voltak olyan intézményei – klán-egyletek, vallási közösségek, üzleti csoportosulások stb. –, amelyek viszonylagos önállóságot élveztek. A brit birodalmi uralom lehetett autoriter jellegű, de nagyon nagy területek működhetek a központ kontrolljától függetlenül. Ebben az értelemben Hong Kong talán tradicionálisabb, mint Kína többi része, leszámítva persze Tajvant.

Ma a KKP politikai mindenhatósága azt is jelenti, hogy rá nem vonatkoznak a törvények, ami bátorítja a korrupciót a párt nomenklatura körében, helyi és országos szinten egyaránt. A vallási, tudományos, művészi és újságírói megnyilvánulások szigorú pártellenőrzése ellehetetleníti a szükséges információk terjedését és a kreatív gondolkodást. A bírói függetlenség hiánya alázza a jogállamiságot. Ezek egyike sem használja a jövő fejlődésnek.

Amikor Hong Kongot 17 évvel ezelőtt hivatalosan visszaadták Kínának, egyesek optimista módon azt remélték, hogy a volt gyarmat által élvezett nagyobb szabadságok majd segítenek Kína többi részének megreformálásában. A tisztakezű közigazgatás és a független bíróságok példája erősíti majd a jogállamiság elterjedését az egész országban. Mások, hasonló megfontolásból trójai falovat láttak Hong Kongban, amely képes komolyan aláinni a kommunista rendszert.

Egyelőre semmi tanújelét nem látni annak, hogy a tüntetőknek Hong Kong központjában a pekingi kormány aláírása vagy éppenséggel a megdöntése állna szándékában. Éppen eléggé el vannak foglalva azzal, hogy kiálljanak a saját jogaikért Hong Kongban, és hogy ebben sikerrel járhatnak, arra nem sok esély látszik. Hszi Csin-ping kínai elnök inkább azt akarja megmutatni, milyen kemény tud lenni. A kompromisszum gyengeségnek tűnne. Úgy látszik, inkább szeretné Hong Kongot olyanná alakítani, mint Kína többi része, semmint ennek a fordítottját.

És mégis, minden okunk megvan azt hinni, hogy Kínának nagyon is a javára válna, ha ennek a fordítottját történe meg. Kevesebb hivatali visszaélés, több bizalom a törvényekben és nagyobb gondolatszabadság Kínát stabilabb, kreatívabb és még sokkal jobban virágzó országgá tenné.

Belátható időn belül ez aligha lesz így. De olyan embereket, akik igazán „szeretik Kínát”, inkább találni Hong Kong utcáin, mint Peking zárt kormányzati negyedében.

(*Project Syndicate*, 2014. október 2.)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

BURUMA, Ian
A modern Japán
Európa, 2006

A kínai szerető
Victoria, 2009

„Az európai identitásról”
Magyar Lettre Internationale, 52

„Az utolsó vágás.
A holland tolerancia határai”
Magyar Lettre Internationale, 61

„A szabadságot nem lehet államilag elrendelni”
Magyar Lettre Internationale, 67

„Churchill szivarja”
Magyar Lettre Internationale, 93

IAN BURUMA

Ki szereti Kínát?

Emberek tízezrei foglalták el Hong Kong központi területének környéggel elárasztott tereit, hogy kiálljanak a demokratikus jogaikért. Hamarosan még sokkal többen csatlakoztak hozzájuk. Bár egyes üzletembereket és bankembereket zavar a fennakadás, a tüntetőknek joguk van a tiltakozáshoz.

Kína kormánya azt ígérte Hong Kong polgárainak, hogy szabadon választhatják meg a különleges igazgatási területnek minősülő városállamuk kormányzóját 2017-ben. De mivel a jelöltek gondosan megszüri Kína-párti illetékesek senkitől nem választott, korporatív választási bizottsága, a város polgárainak nem volna valódi választási lehetősége. Csak olyan emberek, akik „szeretik Kínát” – azaz a Kínai Kommunista Pártot (KKP-t) – jöhetnek szóba.

Valamelyest meg is lehet érteni, miért vannak a kínai vezetők annyira meglepve ettől a bizalmatlanságtól, amit most a hong kongiak részéről ilyen látványosan kénytelenek meg tapasztalni. Végül is a britek annak idején, amikor Hong Kong még brit koronagyarmat volt, egyszerűen kinevezték oda a mindenkori kormányzókat, és ez ellen akkor nem tiltakozott senki.

Az a megállapodás, amit Hong Kong gyarmati alattvalói annak idején láthatólag elfogadtak – hogy lemondanak a politizálásról és cserébe anyagi jólétben élhetnek egy rendezett és biztonságos környezetben –, tényleg nem különbözik olyan nagyon attól a megállapodástól, amibe Kína művelt osztályai mentek bele mostanában. A brit gyarmati tisztviselők, üzlet-